

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини)

О. ДРОЗДОВ

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, адвокат,
голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури, перший проректор
Вищої школи адвокатури*

За минулі п'ять років у науці кримінального процесу неспинно зростає інтерес до проблематики юридичної природи рішень Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ, Суд) і правових наслідків цих рішень у кримінальному провадженні як в аспекті нормотворення, так і щодо формування усталеної судової практики. У статті ми проаналізуємо найбільш актуальні, на нашу думку, рішення ЄСПЛ з погляду подальшого розвитку національного кримінального процесу. Оскільки з урахуванням вимог статей 8, 9 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) перш за все прецедентне право ЄСПЛ має стати потужним чинником щодо захисту прав особи у кримінальному провадженні. Натомість Верховний Суд відповідно до ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є найвищим судом у системі судоустрою України та саме він забезпечує сталість і єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Як слушно зазначає Б. Малишев, прецедентне право є комплексним явищем, яке слід розуміти одночасно як: 1) сукупність

юридичних норм, що містяться у судових прецедентах; 2) правові ідеї, якими керуються судді при створенні нових норм (справедливість, здоровий глузд, суспільна доцільність); 3) правила застосування судових прецедентів (доктрина прецеденту); 4) особливий стиль юридичного мислення [1, 605]. Таким чином, прецедентне право ЄСПЛ, зокрема як певна сукупність юридичних норм, що містяться у його рішеннях, і відповідних правових ідей та загалом особливий стиль юридичного мислення, викладений у рішеннях, зрештою повинні здійснювати визначальний вплив на забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом та втілюватися, наприклад, у якості правових висновків у законних, обґрунтованих і вмотивованих постановках найвищого суду у системі судоустрою України.

Проаналізуємо окремі рішення ЄСПЛ. Так, 7 листопада 2017 р. Суд ухвалив декілька рішень за заявами росіян, які скаржилися на порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — ЄКПЛ, Конвенція) у зв'язку з проведенням стосовно них негласних заходів:

«Зубков і інші проти Росії», «Ахлюстін проти Росії», «Москальов проти Росії» і «Дудченко проти Росії». Принагідно зауважимо, що проблематику судового контролю при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), крім автора цих рядків, досліджували такі українські правники, як М. Багрій, О. Білічак, О. Бочковий, В. Глушков, В. Городовенко, К. Гусева, Д. Іваненко, О. Керевич, М. Климчук, О. Комарницька, О. Левандаренко, В. Луцик, Д. Нескоромний, А. Омеляненко, М. Погорецький, О. Полюхович, О. Татаров, О. Сало, Д. Сергєєва, М. Стоянов, С. Тагієв, С. Ховавко та ін.

У справі «Дудченко проти Росії» [2] заявник, посилаючись на ст. 8 ЄКПЛ, скаржився, що влада порушила його право на повагу до приватного життя, прослухавши його телефонні переговори у грудні 2003 р., включаючи розмови з його захисником і співучасником. Суд у цій справі констатував порушення ст. 8 ЄКПЛ та його позиція зводилася до такого. Перш за все, ЄСПЛ погодився і сторони не оскаржували, що контроль телефонних переговорів заявника було втручанням у здійснення права на повагу до його «приватного життя» та «кореспонденції», як це передбачено в ст. 8 ЄКПЛ. Суд повторив, що таке втручання призведе до порушення ст. 8 ЄКПЛ, якщо не буде доведено, що здійснювалося «відповідно до закону», передбачало одну або більше законних цілей, визначених у другому абзаці, і є «необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цих цілей» (див., серед іншого, рішення у справі від 8 березня 2011 р. № 12739/05 «Горанова-Караєєва проти Болгарії», п. 45). Формулювання «відповідно до закону» вимагає, щоб оспорюваний захід мав певну основу в національному законодавстві і підпорядковувався верховенству права, яке чітко згадується у преамбулі до ЄКПЛ і притаманне темі й цілі ст. 8. Законодавство, таким чином, має відповідати вимогам якості:

воно повинно бути доступним зацікавленій особі і передбачуваним щодо його наслідків (див. рішення у справі від 4 грудня 2015 р. № 47143/06 «Роман Захаров проти Росії», п. 228). Втручання вважатиметься «необхідним у демократичному суспільстві» для правомірної мети, якщо воно відповідає «нагальній суспільній потребі» та, зокрема, якщо є пропорційним до правомірної мети, і якщо причини, наведені національними органами влади для його обґрунтування, є «доречними та достатніми». Хоча саме національні органи влади повинні зробити первинну оцінку щодо всіх цих аспектів, остаточна оцінка щодо необхідності втручання все ще підлягає нагляду з боку Суду на предмет відповідності вимогам ЄКПЛ (див. «С. і Марпер проти Об'єднаного Королівства [GC]», № 30562/04 та 30566/04, § 101, ECHR 2008). У контексті прихованого спостереження оцінка залежить від усіх обставин справи, таких як характер, масштаби і тривалість можливих заходів, підстави, необхідні для наказу про їх здійснення, органи, уповноважені вирішувати, здійснювати і контролювати їх, і засоби правового захисту, передбачені національним законодавством. Суд повинен визначити, чи є процедури контролю за впровадженням і здійсненням обмежувальних заходів достатніми для того, щоб «втручання» обмежувалося «необхідним у демократичному суспільстві» (див. рішення у справі «Роман Захаров проти Росії», п. 232).

Здійснюючи аналіз фактів щодо перехоплення телефонних розмов зі співучасником на підставі судового дозволу від 23 грудня 2003 р., Суд зауважив, що 24 та 25 грудня 2003 р. поліція прослухала розмови заявника з одним із його співучасників. Судовий дозвіл на перехоплення було надано 23 грудня 2003 р. Стосовно питання про законність контролю сторони не заперечували, що приховане спостереження за заявником ґрунтувалося на

національному законодавстві, а саме відповідних положеннях КПК. Хоча заявник не скаржився на те, що якість національного законодавства не відповідає стандартам ЄКПЛ, при розгляді питання про те, чи було втручання, на яке скаржилося, «відповідно до закону», Суд повинен оцінити якість відповідного національного законодавства стосовно вимоги основного принципу верховенства права (див. рішення у справі від 15 січня 2015 р. № 68955/11 «*Драгоєвіч проти Хорватії*», § 86). У зв'язку з цим Суд зазначив, що у справі «*Роман Захаров проти Росії*» він вже встановив, що російське законодавство не відповідає вимозі «якості права», оскільки правові норми, що регулюють контроль повідомлень, не передбачають адекватних та ефективних гарантій проти свавілля і ризику зловживань. Отже, вони не здатні підтримувати «втручання» у межах того, що «є необхідним у демократичному суспільстві» (див. рішення у справі «*Роман Захаров проти Росії*», § 302-04). Однак у цій справі, коли скарги заявника базувалися на конкретних і безперечних випадках прихованого контролю, оцінка Суду «якості права», хоча вона обов'язково спричиняє певну абстрактність, не може мати однаковий рівень загальності як у справах, таких як «*Роман Захаров проти Росії*», які стосуються загальних скарг щодо закону, що дозволяє проводити приховане спостереження, і в якому Суд повинен, у разі необхідності та в порядку винятку з його нормального підходу, провести цілком абстрактну оцінку такого закону. У справах, що виникають внаслідок окремих заяв, Суд, як правило, повинен зосередити свою увагу не на конкретному законі, а на способі, яким він застосовувався до заявника за конкретних обставин (див. рішення у справі «*Горанова-Караєєва проти Болгарії*», п. 48). У справі «*Роман Захаров проти Росії*» Суд, зокрема, встановив, що процедури судового дозволу, передбачені

російським законодавством, не здатні гарантувати, що приховані заходи контролю не будуть використані випадково, нерегулярно чи без належного розгляду. Зокрема, КПК не дає вказівки суддям, які надають дозвіл на проведення таємних заходів спостереження, вжити заходів для перевірки наявності «обґрунтованої підозри» щодо відповідної особи або застосування тестів на «необхідність» і «пропорційність». ЄСПЛ також встановив доведеним, на підставі поданих сторонами доказів, що в повсякденній практиці російські суди не перевіряють наявності «обґрунтованої підозри» щодо відповідної особи й не застосовують перевірку «необхідності» та «пропорційності» (див. рішення у справі «*Роман Захаров проти Росії*» § 260-67). У матеріалах справи відсутні ознаки того, що в цій справі російські суди діяли інакше. Хоча Суд зауважив, що без будь-яких додаткових відомостей поліція мала «розвідувальну інформацію» про те, що заявник був лідером банди і планував здійснити вимагання (див. п. 7 рішення), він не згадав жодних фактів чи інформації, яка задовольнила б об'єктивного спостерігача про те, що заявник міг здійснити або планував правопорушення. Немає жодних доказів того, що будь-яка інформація чи документи, які підтверджують підозру стосовно заявника, насправді були подані судді. Крім того, в тексті дозволу про контроль немає ніяких ознак того, що суд застосував перевірку «необхідності в демократичному суспільстві» та, зокрема, оцінив, чи були заходи щодо нагляду, вжиті проти заявника, пропорційними будь-яким законним цілям. Зокрема, суд не визнав, що справа передбачає конфлікт між правом на повагу до приватного життя та кореспонденцією й іншими законними інтересами та здійснення балансу. Єдина причина, з якою судом було висунуто обґрунтування заходів спостереження, полягає у тому, що «неможливо отримати інформацію,

необхідну для виявлення незаконної діяльності [заявника] шляхом відкритого розслідування», не пояснюючи, як він дійшов такого висновку. Суд не вважає, що таке невизначене та необґрунтоване твердження було достатнім для обґрунтування рішення санкціонувати тривалу (180 днів) операцію прихованого контролю, яка спричинила серйозне втручання у право на повагу до приватного життя і кореспонденцію заявника. Підсумовуючи, ЄСПЛ дійшов висновку, що національний суд, який дозволив заходи прихованого контролю проти заявника, не перевіряв, чи існує «обґрунтована підозра» проти нього, і не застосував тести «необхідності в демократичному суспільстві» та «пропорційності». Відповідно, було порушення ст. 8 ЄКПЛ.

Щодо контролю телефонних розмов з адвокатом на підставі судового дозволу від 26 грудня 2003 р. Суд також зауважив, що 26 та 27 грудня 2003 р. поліція перехопила розмови заявника з його адвокатом Г. Суддівський дозвіл на контроль телефонних переговорів заявника було надано 26 грудня 2003 р. Спочатку ЄСПЛ зазначив, що судовий дозвіл від 26 грудня 2003 р. майже стенографічно, з деякими обмеженнями, повторив судовий дозвіл від 23 грудня 2003 р. і тому зазнав тих самих недоліків. Зокрема, в тексті дозволу на нагляд немає ніяких ознак того, що суддя перевіряв, чи існує «обґрунтована підозра» щодо заявника або застосовуються тести «необхідності в демократичному суспільстві» та «пропорційності» (див. п. 11 рішення). Під час прослуховування телефону заявника на підставі цього дозволу поліція перехопила розмови заявника з його захисником Г. Щоправда, у той час органи влади не знали, що заявник обрав Г. як захисника. Проте навіть після того, як дізналися про цей факт, вітчизняні органи влади відмовилися визнавати стенограми зазначених розмов як адвокатську таємницю і використовували їх як

докази у кримінальному провадженні проти заявника, виходячи з того, що Г. ще не було офіційно визнано адвокатом заявника у той час, коли відбулося прослуховування. На думку Суду, неважливо, що під час прослуховування Г. ще не було офіційно визнано адвокатом у кримінальному провадженні проти заявника. Як пояснив Конституційний Суд, згідно з російським законодавством юридична професійна таємниця охоплює всю інформацію, яка стала відома адвокату в результаті представлення клієнта, включаючи будь-яку інформацію, надану клієнтом, до того, як адвокат був допущений до участі у справі як захисник у кримінальному провадженні (див. п. 83 рішення). Суд повторив, що в той час як ст. 8 ЄКПЛ захищає конфіденційність будь-якої «кореспонденції» між особами, вона передбачає посилений захист обміну інформацією між адвокатами і клієнтами. Це підтверджується фактом, що адвокати здійснюють у демократичному суспільстві основоположну місію — захист обвинувачених і підсудних. Зрозуміло, адвокат не може належно здійснювати цю основоположну місію, якщо він не може гарантувати тим, кого захищає, що їхнє спілкування залишиться конфіденційним (див. рішення у справах «*Мишо (Michaud) проти Франції*», № 12323/11, § 118, ЄКПЛ 2012 та «*R.E. проти Великої Британії*», № 62498/11, § 131, 27 жовтня 2015 р.). У своєму прецедентному праві Суд розробив такі мінімальні гарантії, які повинні бути встановлені в законодавстві з метою уникнення зловживання владою у випадках, коли законний привілейований матеріал було отримано за допомогою заходів таємного контролю. По-перше, в законі необхідно чітко визначити сферу юридичного професійного привілею та вказати, яким чином, за яких умов і через кого слід проводити розмежування між привілейованими та непривілейованими матеріалами. Враховуючи,

що конфіденційні відносини між адвокатом і його клієнтами належать до особливо чутливої сфери, яка безпосередньо стосується прав захисту, неприпустимо, щоб це завдання було віднесено до компетенції представника виконавчої влади без нагляду з боку незалежного судді (див. рішення у справі від 25 березня 1998 р. «*Kopp проти Швейцарії*», § 73 і 74, Доповіді про рішення та рішення 1998 р. II).

По-друге, правові положення, що стосуються дослідження, використання і зберігання отриманого матеріалу, запобіжні заходи, які слід вживати при передачі матеріалу іншим сторонам, та обставини, в яких записи можуть бути або повинні бути стерті, або матеріали, які були знищені, повинні забезпечити достатні гарантії для захисту законного привілейованого матеріалу, отриманого при прихованому контролі. Зокрема, національне законодавство повинно містити достатню чіткість та деталі: процедуру подання звітності незалежному наглядовому органу для розгляду випадків, коли матеріал, що підпадає під поняття юридичного професійного привілею, був отриманий унаслідок таємного спостереження; набуває приналежності внаслідок таємного нагляду; процедуру безпечного знищення такого матеріалу; умови, за яких він може бути збережений і використаний у кримінальних справах та правоохоронних розслідуваннях; і в цьому випадку процедури безпечного зберігання, розповсюдження таких матеріалів та їх подальшого знищення, як тільки вони більше не потрібні для будь-якої з авторизованих цілей (див. рішення у справі «*R.E. проти Великої Британії*», § 138–139). ЄСПЛ зазначає, що російське законодавство проголошує захист професійної таємниці, що охоплює будь-яку інформацію, яка стосується юридичного представництва клієнта адвокатом (див. пункти 82 і 83 рішення). Проте воно не містить жодних конкретних гарантій, що застосо-

вуються до прослуховування повідомлень адвокатів; адвокати підпадають під дію тих самих правових положень про перехоплення комунікацій, як і будь-хто інший. Суд вже встановив, що ці правові положення не передбачають адекватних та ефективних гарантій проти свавілля і ризику зловживання, а отже, не здатні зберегти «втручання» у межах того, що «є необхідним у демократичному суспільстві» (див. рішення у справі «*Роман Захаров проти Росії*», § 302-04). Найважливіше для цієї справи — це те, що внутрішнє законодавство не передбачає застосування будь-яких гарантій і процедур, яких слід дотримуватися у випадках, коли під час прослуховування телефону підозрюваного органи влади випадково перехоплюють розмову підозрюваного з його захисником (порівняйте із рішенням у справі «*R. E. проти Великої Британії*»). З цього випливає, що російське законодавство не передбачає будь-яких гарантій проти зловживання владою у випадках, коли законний засекречений матеріал було отримано за допомогою заходів таємного спостереження, і тому не відповідає вимозі «якості закону». Крім того, заходи контролю, які застосовуються до заявника, не відповідають вимогам п. 2 ст. 8 ЄКПЛ, як це впливає із прецедентної практики Суду (пункти 89–110).

У справі від 31 жовтня 2017 р. «*Драгош Іоан Русу проти Румунії*» [3] заявник стверджував, що лише втручання у права, гарантовані ст. 8 ЄКПЛ, яке є законним, може бути прийняте відповідно до Конвенції. Він стверджував, що в його справі процедура, яку використав прокурор, не забезпечила необхідних гарантій. Посилаючись на рішення у справі від 1 липня 2008 р. № 42250/02 «*Калмановичі проти Румунії*», він вважав, що наказ прокурора повинен був бути схвалений судом. Він також стверджував, що жоден запис про ці накази не був збережений у

реєстрі суду, а отже, неможливо було перевірити, чи суд був негайно поінформований про заходи. Оцінка ЄСПЛ зводилася до такого.

(а) Загальні принципи. Спочатку Суд зазначив, що заявник скаржився на передбачувану протиправність перехоплення його кореспонденції прокурором у цій справі. Він повторює, що, надаючи право «кожній особі» на повагу до її «кореспонденції», ст. 8 ЄКПЛ захищає конфіденційність «приватного спілкування» незалежно від змісту такої кореспонденції і в якій би формі вона не була. Це означає, що ст. 8 гарантує конфіденційність будь-якого обміну інформацією, до якого особи можуть вдаватися з метою спілкування (див. рішення у справі «*Mișo проти Франції*», § 90, див. також *mutatis mutandis* рішення у справі від 12 червня 2007 р. № 70204/01 «*Frérot проти Франції*», § 53 та 54). Перехоплення кореспонденції являє собою втручання у здійснення прав, передбачених ст. 8 ЄКПЛ. Таке втручання виправдовується умовами п. 2 ст. 8 Конвенції лише у тому випадку, якщо здійснюється «згідно з законом», ставить за мету одну або декілька законних цілей, зазначених у § 2, і є «необхідним у демократичному суспільстві» для їх досягнення (див., серед багатьох інших, рішення у справі від 15 січня 2015 р. № 68955/11 «*Драгоевич проти Хорватії*», § 79). Крім того, ЄСПЛ встановив загальні принципи, що стосуються вимог законності при перехопленні повідомлень (див., зокрема, рішення у справі «*Драгоевич проти Хорватії*», § 80–84).

(б) Застосування наведених принципів у цій справі. Звертаючись до фактів справи, Суд зазначав, що спочатку заявник посилався на положення ст. 8 ЄКПЛ у своїх зверненнях до національних судів, таким чином, фактично оскаржуючи їх (див. п. 24). Отже, ця скарга є відособленою від тієї, що висувається згідно зі ст. 6, і не може розглядатись, як стверджує уряд (див. п. 31),

як просто повторення останньої. ЄСПЛ також вказав, що відповідно до ст. 98 § 1-1 КПК (див. п. 26), перехоплення кореспонденції в Румунії зазвичай здійснюється у порядку, передбаченому ст. 91-1 КПК, відповідно до клопотання прокурора, яке схвалене судом. Суд уже мав можливість розглянути процедуру, встановлену цією статтею, і встановив, що вона містить достатні гарантії проти свавільних дій (див., зокрема, рішення у справі від 8 квітня 2014 р. № 36259/04 «*Blaj проти Румунії*», § 132–141). Однак ЄСПЛ зазначив, що перехоплення кореспонденції в «екстрених ситуаціях» дозволяється відповідно до ст. 98 § 1-2 КПК, і яка була застосована в цьому випадку (див. пункти 9 і 12 рішення), які не підпадають під вимоги ст. 9-1 КПК. Процедура, що застосовується у цій справі, ідентична тій, що використовувалася для прослуховування телефонів до 2004 р., яку Суд визнав такою, що порушує вимоги ст. 8 ЄКПЛ. Він зробив такий висновок, оскільки в цьому випадку відсутні належні гарантії, адже прокурор, якому надано право здійснювати нагляд, не був незалежним від виконавчої влади; рішення прокурора про перехоплення повідомлень не підлягало схваленням суддею до його виконання; особа, щодо якої здійснювалося стеження, не могла оскаржити суть цих перехоплених відомостей в суді; і в законодавстві не згадувалося про обставини, за яких повинні бути знищені протоколи (див. рішення у справі від 16 липня 2013 р. № 142/04 «*B'lteanu проти Румунії*», § 42,). Це саме собою викликає сумніви щодо того, чи було перехоплення кореспонденції заявника таким, що здійснювалося «згідно з законом» у значенні п. 2 ст. 8 ЄКПЛ. Крім того, ЄСПЛ зауважив, що ст. 98 § 1-1 КПК передбачає зобов'язання прокурорів негайно інформувати національні суди, коли ними було застосовано заходи стеження (див. пункти 20 і 26 рішення). Однак

у цьому випадку неможливо визначити, чи розглядали суди клопотання прокурора. Суд із цього приводу повторює, що при наглядових провадженнях мають дотримуватись цінності демократичного суспільства так добросовісно, як лише це можливо, зокрема верховенство права, про що прямо говориться у преамбулі ЄКПЛ. Верховенство права, між іншим (*inter alia*), передбачає, що втручання органів виконавчої влади у права осіб має підлягати ефективному контролю, який зазвичай має здійснюватися судовим органом, щонайменше як останньою інстанцією, оскільки судовий контроль надає найбільші гарантії незалежності, безсторонності та здійснення належного провадження (див. рішення у справі від 2 листопада 2006 р. № 23543/02 «*Волохи проти України*», п. 52). За загальним визнанням, заявник оскаржив законність перехоплення в основному кримінальному провадженні. Проте Суд має зауважити, що цей процес, який розпочався 2 червня 2005 р. (див. п. 16 рішення) і закінчився 22 червня 2010 р. (див. п. 25 рішення), тривав понад п'ять років, що само собою ставить під сумнів ефективність цього засобу правового захисту з метою оскарження законності перехоплення кореспонденції, що відбулася у лютому та березні 2005 р. (див., рішення у справі від 16 березня 2017 р. № 51693/13 *mutatis mutandis* «*Modestou проти Греції*», п. 52). Нарешті, Суд повторив, що юридичний розсуд виконавчої влади не повинен виражатися з точки зору необмеженої влади (див. рішення у справі «*Драгоєвіч проти Хорватії*», § 82). Інакше кажучи, навіть якщо припустити, що термінова процедура, яка дає змогу прокурорам обходити судовий контроль, може вважатися законною, вона за жодних обставин не повинна бути зловживанням. Отже, використання цієї процедури має бути виправданим, і обґрунтування її застосування слід розглядати національним судам. Однак нічого в

цій справі не вказує на таку актуальність. Дійсно, поліція дізналася, що підозрілі конверти були направлені за кордон у січні 2005 р. (див. п. 6 рішення). Немає пояснень, чому прокурор не міг використовувати звичайну процедуру таємного спостереження між 9 лютого та 14 березня 2005 р. (див. пункти 9 і 12 рішення). Крім того, національні суди не розглянули, чи була і якою мірою законною процедура звернення прокурора до невідкладної процедури протягом двох місяців. Із цього випливає, що використання термінової процедури для вилучення кореспонденції заявника не супроводжувалося належними гарантіями щодо можливих зловживань. Відповідно, його використання було відкрите для свавілля і не відповідало вимозі про те, щоб втручання було здійснене «згідно з законом» у значенні п. 2 ст. 8 ЄКПЛ. Отже, було порушення цього положення. Зважаючи на наведене вище, ЄСПЛ не зобов'язаний встановлювати, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» для однієї з цілей, перелічених у п. 2 ст. 8 ЄКПЛ (пункти 32–44).

У рішенні ЄСПЛ у справі від 4 квітня 2017 р. «*Матановіч проти Хорватії*» [4] предметом розгляду, зокрема, поставило питання порушення вимог ст. 6 § 1 ЄКПЛ у разі невідкриття і використання доказів, отриманих за допомогою спеціальних слідчих заходів. Так, щодо заявника, державного службовця, здійснювалося таємне спостереження під час розслідування можливої корупції. За результатами розгляду його справи разом з іншими обвинуваченими, він був визнаний винним у вчиненні різних злочинів і засуджений до 11 років позбавлення волі. Докази проти нього містили записи розмов, зроблених під час спеціальної операції спостереження. Під час розгляду справи відповідно до ЄКПЛ заявник стверджував, зокрема, що він був позбавлений права на справедливий судовий розгляд (ст. 6 § 1),

оскільки не отримав доступ до оригіналів записів, а також тому, що деякі записи не були відкриті йому взагалі на підставі того, що вони начебто не стосувалися його справи, а стосувалися приватного життя третіх осіб.

Скарги заявника на процесуальну несправедливість стосувалися позбавлення його доступу до трьох основних категорій доказів, отриманих за допомогою використання секретних заходів спостереження. Перша категорія стосувалася записів спостереження, наданих як докази, які було покладено в основу засудження заявника. Суд зазначив, що заявник мав доступ до стенограм записів, на які було надано дозвіл слідчим суддею, щодо яких було розглянуто відповідне клопотання, і судом першої інстанції та підготовлені експертом, незалежність і неупередженість якого не були поставлені під сумнів. Записи були відтворені в суді, заявник отримав достатні можливості порівняти стенограми із відтвореним матеріалом і на його заперечення стосовно розбіжності між протоколом і записами була звернена належна увага й були замовлені звіти експертів з метою уточнення цих розбіжностей. Заявник також скористався можливістю поставити під сумнів обґрунтованість доказів, про які йдеться, та національні суди надали докладні відповіді на його заперечення. Заявник ніколи не заперечував, що записані розмови не відбувалися або оскаржував справжність цих записів. Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність несправедливості стосовно записів, які були віднесені до першої категорії.

Друга категорія стосувалася записів щодо заявника та інших обвинувачених, на які не було посилань під час засудження заявника. Стосовно цієї категорії Суд зазначив, що, незважаючи на надання доступу до досить докладних звітів про його розмови з третіми особами, заявник не надав жодного переконливого доказу щодо можливої доречнос-

ті доказів, про які йдеться, у будь-який момент під час провадження в національному суді. Отже, ЄСПЛ не міг зробити висновок стосовно того, що стверджувана заявником відсутність можливості отримати доступ до записів, які належать до цієї категорії, була достатньою для того, щоб встановити порушення його права на справедливий судовий розгляд. Проте під час оцінювання загальної справедливості провадження необхідно брати до уваги це обмеження права заявника на захист.

Третя категорія доказів складалася із записів стосовно інших осіб, які не були притягнуті до відповідальності, і в підсумку на ці записи не було посилань при засудженні заявника. Заявник був позбавлений доступу до будь-якої інформації на підставі того, що він не мав права на доступ до записів, оскільки вони не стосувалися його справи, а стосувалися приватного життя інших осіб. Проте не була застосована жодна процедура, яка дала б можливість компетентному суду оцінити, на підставі звернення заявника, їхню причетність до справи, а саме: чи містили такі подробиці, які могли б надати заявникові можливість виправдати себе або зменшити обсяг обвинувачення, або вони стосувалися належності, достовірності та повноти доказів, наданих під час провадження. Висновок Верховного суду стосовно того, що державний прокурор має право обрати докази, які використовувалися б під час провадження, суперечив прецедентному праву Суду, відповідно до якого процедура, під час якої самі слідчі органи намагаються оцінити доречність доказів без будь-яких наступних процесуальних гарантій прав захисту, не може відповідати вимогам ст. 6 § 1 ЄКПЛ. Тому було очевидно, що з огляду на недоліки в процедурі щодо відкриття доказів, які розглядаються, заявник не мав можливості сформулювати певні доводи стосовно належності доказів, про які йдеться, і домогтися

того, щоб компетентний суд розглянув його заяву в світлі права ефективно підготувати свій захист. Таким чином, він був позбавлений процедури, за допомогою якої можливо було встановити, чи докази, які були у розпорядженні сторони обвинувачення, що були виключені зі справи, могли пом'якшити його вирок або поставити під сумнів обсяг його стверджуваної злочинної діяльності.

Водночас, так би мовити, «в унісон» із практикою ЄСПЛ у наведеному контексті, «звучить» і практика Верховного Суду України. У своїй постанові від 16 березня 2017 р. № 5-364к16 він сформулював правовий висновок про те, що невідкриття матеріалів сторонами одна одній в порядку ст. 290 КПК України після закінчення досудового розслідування, а також додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду, є підставою для визнання судом відомостей, що містяться у них, недопустимими як докази (п. 13) [5].

ЄСПЛ у цій справі також одногласно встановив порушення ст. 8 ЄКПЛ, а саме: він зазначив, що у ній, як і у справі «Драгоєвіч проти Хорватії», рішення слідчого судді про застосування таємних заходів спостереження стосувалися заяви про використання таємного спостереження компетентною державною прокуратурою і містили встановлені законом вислови «розслідування не могло проводитися за допомогою інших засобів або це було б надзвичайно складно». Проте вони не містили відповідного обґрунтування щодо особливих обставин справи, а також, зокрема, чому слідство не могло бути проведене за допомогою інших менш суворих (інтрузивних) засобів. Суд у справі «Драгоєвіч проти Хорватії» встановив, що відсутність обґрунтування у рішенні слідчого судді, разом з обходом національними судами цієї відсутності обґрунтування за допомогою ретроспективного обґрунтування використання таємного спостере-

ження, суперечило відповідному національному законодавству, а тому не забезпечувало на практиці належні гарантії проти різних можливих зловживань. Зокрема, ЄСПЛ наголошував, що відповідне національне законодавство, в аспекті його тлумачення і застосування компетентними судами, не надавало достатньої чіткості щодо обсягу та способу здійснення дискреційних повноважень, наданих органам державної влади, і, зокрема, не забезпечило на практиці відповідні гарантії проти різних можливих зловживань. Відповідно, процедура призначення та контролю за здійсненням прослуховування телефону заявника неповністю відповідає вимогам законності, а також не була достатньою для того, щоб втручання у право заявника на повагу до його особистого життя та листування було «необхідним у демократичному суспільстві». Тому Суд дійшов висновку, що ті самі міркування у справі «Драгоєвіч проти Хорватії» є застосовними в цій справі. Отже, ЄСПЛ не знайшов жодних підстав для відступу від свого прецедентного права у цій справі і цього виявилось достатньо для того, щоб він дійшов висновку про порушення ст. 8 ЄКПЛ. Водночас, спираючись на свою попередню прецедентну практику (див. рішення у справах «Веселов та інші проти Росії», «Баннікова проти Росії», «Едвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства», «Кипріяні Вледуц і Аїон Флорін Поп проти Румунії», «Костянтин і Стоян проти Румунії», «Носко та Нефьодов проти Росії», «Любченко проти України», «Miliniene проти Литви», «Morari проти республіки Молдова», «Gorgievski проти Колишньої Югославської Республіки Македонія», «Раманускас проти Литви», «Риманов проти Росії», «Трифонов проти Росії», «V проти Фінляндії», «Sepil проти Туреччини», «Scholer проти Німеччини») встановив відсутність порушення ст. 6 § 1 ЄКПЛ щодо скарги заявника про провокацію злочину.

У рішенні Суду у справі від 10 жовтня 2017 р. «*Даштан проти Туреччини*» [6] заявник скаржився, що він всупереч вимогам ст. 6 Конвенції не зміг ставити під сумнів і мати очної ставки з ключовим свідком у суді першої інстанції. Оцінка Суду зводилася до такого.

(а) Загальні принципи. Загальні принципи щодо права на особистий допит свідків можна знайти у рішеннях Великої палати у справах «*Аль-Хавайта та Тахері проти Сполученого Королівства*» ([GC], № 26766/05 та 22228/06, ЄСПЛ 2011 р.) та «*Шачашвілі проти Німеччини*» ([GC], № 9154/10, § 100, ЄСПЛ 2015 р.).

(б) Застосування цих принципів у цій справі.

(і) Чи були вагомі підстави відсутності *D.T.* на суді. Важливі причини відсутності свідка повинні існувати з точки зору судового розгляду, а фактичні чи юридичні підстави з такої причини повинні бути відображені в рішеннях національних судів. Відповідно до існуючої судової практики є низка причин, через які свідок не може брати участі у суді, наприклад, відсутність внаслідок смерті чи страху, відсутність згідно з медичними показаннями або недоступність свідка (рішення у справі «*Шачашвілі проти Німеччини*», § 119, з подальшим посиланням на них). Звертаючись до обставин справи, Суд спочатку зауважує, що за повідомленнями суду присяжних Кіркларелі *D.T.* утримувався у в'язниці Е-типу Кіркларелі під час надання ним показань. Таким чином, він перебував у місці, про яке достеменно було відомо владі та під контролем органів влади (див. рішення у справах від 5 лютого 2009 р. № 13769/04 «*Макеев проти Росії*», § 45 та від 11 липня 2013 р. № 2775/07 «*Рудніченко проти України*», § 107). Водночас ЄСПЛ зауважує, що суд першої інстанції, не покладаючись на конкретні обставини, зобов'язав *D.T.* дати свідчення у суді присяжних Кіркларелі. Інакше кажучи, здається, що *D.T.* взага-

лі не залучався особисто до судових слухань через те, що суд першої інстанції ніколи не викликав його, щоб подати докази. До того ж, коли заявник звернувся до суду першої інстанції з проханням особисто заслухати показання від *D.T.*, він визнав, що заява *D.T.*, надана іншому суду, була достатньою для засудження. При цьому суд першої інстанції не заслуховував *D.T.*, а просто покладався на показання, які були зафіксовані у суді присяжних Кіркларелі. Таким чином, Суд не може зробити висновку, що існує вагома причина для неприбуття *D.T.* до суду або що суд першої інстанції доклав усіх зусиль для того, щоб забезпечити присутність *D.T.* у суді.

(ii) Чи були докази, отримані від свідка, який не з'явився у судове засідання, єдиною та вирішальною підставою для засудження підсудного. Суд, по-перше, зазначає, що ані суд першої інстанції, ані Касаційний суд не прокоментували значення свідчення у контексті інших доказів у цій справі. Таким чином, ЄСПЛ залишається самостійно проводити оцінку з цього питання (див. рішення у справах від 12 травня 2016 р. № 26711/07 «*Полетан та Азіровік проти колишньої Югославської Республіки Македонія*», § 88 та від 24 листопада 2016 р. № 35688/11 «*Мануцарян проти Вірменії*», § 55). Суд зауважує, що суд першої інстанції посилався, серед іншого, на показання свідків *S.G.*, *A.З.*, *H.B.*, *V.D.*, *M.A.* та *D.T.*, коли засудив заявника за напад, що стався 28 жовтня 2003 р. Однак частини заяв *S.G.*, *A.З.*, *H.B.* та *V.D.*, на які посилався суд першої інстанції, на засудження заявника не містили ніякої інформації про заявника. Крім того, у суді першої інстанції не було інших конкретних та прямих підтверджуючих доказів щодо вини заявника (див. *mutatis mutandis* від 25 квітня 2013 р. № 51198/08 «*Erkapić проти Хорватії*», § 85). Інакше кажучи, у матеріалах справи не було жодних вагомих доказів, що поєднують заявни-

ка з нападом. Далі Суд зауважує, що *M.A.* та *D.T.* були лише двома особами, які зробили викривальні заяви стосовно заявника. *M.A.* заявив у своєму поліцейському твердженні, що напад був здійснений «*Hamza*». Коли він свідчив перед судом першої інстанції, він визначив заявника як такого, однак стверджував, що він не знав про діяльність заявника в незаконній організації. *D.T.* заявив у своєму поліцейському твердженні, що бомби були розміщені та встановлені заявником. Проте, даючи показання перед іншим судом, він сказав, що почув цю інформацію від «*Serhildan*». Суд зазначає, що хоча заяви *M.A.* та *D.T.* були досліджені як показання під час кримінального провадження проти заявника, вони особисто не були свідками атаки, за яку заявникові було пред'явлено обвинувачення. Крім того, Суд не знаходить ніяких інших переконливих доказів у рішеннях національного суду, які могли б обґрунтувати вирок заявнику (див. рішення у справі від 27 травня 2010 р. № 847/05 «*Berhani v. Албанії*», § 53). У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначає, що незважаючи на те, що заявник продовжував протягом усього національного провадження стверджувати, що він був членом РПК, він послідовно та твердо відмовлявся від причетності до бомбового удару 28 жовтня 2003 р. Висновок суду першої інстанції про те, що заявник створив пастку та розмістив вибухівку 28 жовтня 2003 р., і його рішення про засудження заявника за ст. 125 колишнього Кримінального кодексу, спиралися лише на заяви *M.A.* та *D.T.*, і довіра до цих тверджень не була доповнена іншими доказами. Таким чином, Суд погоджується з тим, що за обставин справи заява *D.T.* була, якщо не єдиною, то принаймні вирішальною підставою для засудження заявника.

(iii) На третьому етапі Суд повинен визначити, чи мають місце достатні урівноважуючі фактори, зокрема надійні процесуальні гарантії, здатні ком-

пенсувати недоліки, з якими зіткнулася сторона захисту у зв'язку з допустимістю неперевіраних доказів, і забезпечити загальну справедливість судового розгляду. Ступінь компенсаційних чинників, необхідних для того, щоб судовий процес вважався справедливим, залежить від ваги доказів, наданих відсутнім свідком. Ще більш важливим є той факт, що більшу вагу мають фактори зрівноваження для того, щоб процес розгляду загалом вважався справедливим (див. рішення у справі «*Шачашвілі проти Німеччини*» § 116). У зв'язку з цим Суд зазначає, що в рішеннях національних судів немає ніяких ознак того, що вони зверталися до показань *D.T.* з будь-якою особливою обережністю або того, що він не давав свідчень і не переслідувався особисто перед судовим розглядом, що змусило національні суди надати меншої ваги його заяві (див., рішення у справі від 17 вересня 2013 р. № 23789/09 «*Brzuszczynski проти Польщі*», § 85–86). Більш важливим є те, що з матеріалів, які містяться у справі, не було висловлено заперечень уряду, — що заявник мав можливість поставити запитання або здійснити перехресний допит *D.T.* або на етапі розслідування, або під час судового розгляду, коли *D.T.* свідчив в іншому суді 14 грудня 2005 р. (див., рішення у справі від 25 жовтня 2012 р. № 18027/05 «*Штефанчич проти Словенії*», § 44). Суд вважає корисним повторювати, що однією з вимог справедливого судового розгляду є можливість обвинуваченого протистояти свідкам у присутності судді, який, врешті-решт, повинен вирішувати справу, оскільки зауваження судді про поведінку та довіру свідкові може мати наслідки для обвинуваченого (див. рішення у справах від 4 червня 2013 р. № 10890/04 «*Напу проти Румунії*», § 40 та від 27 квітня 2017 р. № 3571/09 «*Asatryan проти Вірменії*», § 61). Оцінка надійності свідка є складним завданням, яке зазвичай не може бути

досягнуто шляхом простого прочитання його записів або його записаних слів (див., *mutatis mutandis* рішення у справі від 29 червня 2017 р. № 63446/13 «*Lorefice* проти Італії», § 43). У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначає, що заява *D.T.* не була записана на відео, таким чином, національні суди та заявник не мали можливості спостерігати за його поведінкою. З огляду на те, що стосувалося заявника, Суд вважає, що він вражений тим, що національні суди не допитали *D.T.* особисто, коли засудили заявника та присудили йому довічне ув'язнення — одну з найсуворіших санкцій у системі кримінального права Туреччини. До того ж, як зазначив вище Суд (див. пункти 25–29 рішення), відсутні вагомі докази, що підтверджують участь заявника в нападі. Відповідно, відсутність будь-якої процесуальної гарантії, враховуючи доказові значення заяв *D.T.*, що мали вирішальне значення для злочину, за яким заявник був засуджений, і відсутність будь-яких інших вагомих доказів, які свідчать про те, що він був залучений до нападу, зробило судовий розгляд несправедливим (див. рішення у справі від 29 березня 2016 р. № 7459/04 «*Gökbulut nponu Туреччини*», § 70). Отже, було порушено п. 1 ст. 6 та п. 3 (d) ст. 6 ЄКПЛ (пункти 22–36).

Проаналізувавши практику ЄСПЛ, можна дійти висновку, що Суд розробив такі мінімальні гарантії, які повинні бути встановлені в національному законодавстві з метою уникнення зловживання владою у випадках, коли законний привілейований матеріал було отримано за допомогою НС(Р)Д. По-перше, в законі необхідно чітко визначити сферу юридичного професійного привілею та вказати, яким чином, за яких умов і через кого слід проводити розмежування між привілейованими та непривілейованими матеріалами. Враховуючи, що конфіденційні відносини між адвокатом та його клієнтами належать до особливо чут-

ливої сфери, яка безпосередньо стосується прав захисту, неприпустимо, щоб це завдання було віднесено до компетенції представника виконавчої влади без нагляду з боку незалежного судді. По-друге, правові положення, що стосуються дослідження, використання та зберігання отриманого матеріалу, запобіжні заходи, які слід вживати при передачі матеріалу іншим сторонам, та обставини, в яких записи можуть бути або повинні бути знищені (стерті), або матеріали, які були знищені, повинні забезпечити достатні гарантії для захисту законного привілейованого матеріалу, отриманого під час НС(Р)Д. Зокрема, національне законодавство повинно містити достатню чіткість та необхідні деталі: процедуру подання звітності незалежному наглядовому органу для розгляду випадків, коли матеріал, що підпадає під поняття юридичного професійного привілею, був отриманий внаслідок таємного спостереження; набуває приналежності внаслідок таємного нагляду; процедуру безпечного знищення такого матеріалу; умови, за яких він може бути збережений та використаний у кримінальних провадженнях; і в цьому випадку процедури безпечного зберігання, використання таких матеріалів та їх подальшого знищення, як тільки вони більше не потрібні для будь-якої з законних цілей.

У разі проведення НС(Р)Д до постановлення ухвали слідчого судді, використання такої термінової процедури повинно супроводжуватися належними гарантіями щодо можливих зловживань. Відповідно, якщо її використання було відкрите для свавілля, то вона не відповідатиме вимозі про те, щоб втручання було здійснене «згідно з законом» у значенні п. 2 ст. 8 ЄКПЛ.

Важливим є й те, що процедура, під час якої самі прокурор або органи досудового слідства намагаються оцінити належність доказів без будь-яких наступних процесуальних гарантій прав захисту та знищувати поза судо-

вим контролем, на їх думку, неналежні докази, не може відповідати вимогам ст. 6 § 1 ЄКПЛ.

Крім того, у разі виникнення ситуації у кримінальному провадженні щодо реалізації обвинуваченим права на особистий допит свідків національні суди, зокрема й Верховний Суд, повинні враховувати такі принципи:

1) чи були вагомі підстави відсутності свідка на суді. Важливі причини відсутності свідка повинні існувати з точки зору судового розгляду, а фактичні чи юридичні підстави з такої причини повинні бути відображені в рішеннях національних судів;

2) чи були докази, отримані від свідка, який не з'явився у судові засідання, єдиною та вирішальною підставою для засудження особи;

3) чи мали місце достатні урівноважуючі фактори, зокрема надійні проце-

суальні гарантії, здатні компенсувати недоліки, з якими зіткнулася сторона захисту у зв'язку з допустимістю неперевічених доказів, і забезпечити загальну справедливість судового розгляду.

На третьому етапі національні суди повинні визначити, чи мають місце достатні урівноважуючі фактори, зокрема надійні процесуальні гарантії, здатні компенсувати недоліки, з якими зіткнулася сторона захисту у зв'язку з допустимістю неперевічених доказів, і забезпечити загальну справедливість судового розгляду. Ступінь компенсаційних чинників, необхідних для того, щоб судовий процес вважався справедливим, залежить від ваги доказів, наданих відсутнім свідком. Важливим є й той факт, що більшу вагу мають фактори зрівноваження для того, щоб процес розгляду загалом вважався справедливим.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. — Харків : Право, 2017. — Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) [та ін.] ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. — 952 с.
2. *Дудченко проти Росії*. Заява № 37717/05. 7 листопада 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://unba.org.ua/assets/uploads/publications/publikacii/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%95%D0%A1%D0%9F%D0%A7%20/%D0%BF%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%20%D0%B4%D1%83%D0%B4/%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8\(1\).pdf](http://unba.org.ua/assets/uploads/publications/publikacii/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%95%D0%A1%D0%9F%D0%A7%20/%D0%BF%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%20%D0%B4%D1%83%D0%B4/%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8(1).pdf)
3. *Драгош Іоан Русу проти Румунії*. Заява № 22767/08. 31 жовтня 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%95%D0%A1%D0%9F%D0%A7%20/%D0%BF%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%20%D0%94%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%88%20%D0%98%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%B0%20/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%8B%D0%BD%D0%B8%D0%B8.pdf>
4. *Матановіч проти Хорватії*. Заява № 2742/12. 4 квітня 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_єт_суду_13072017.pdf
5. *Постанова Верховного Суду України від 16 березня 2017 р. № 5-364кч16* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/46445E8A79A/386EFC225810D00532653](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/46445E8A79A/386EFC225810D00532653)
6. *Daştan v. Turkey*, no. 37272/08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177394>

REFERENCES

1. *Velyka ukrainka iurydychna entsyklopediia* [The Great Ukrainian Law Encyclopedia], Kharkiv: Pravo, 2017, vol. 3, 952 p.
2. *Dudchenko proty Rosii*. Zaiava № 37717/05. 7 lystopada 2017 r. [Dudchenko v. Russia. Application № 37717/05. November 7, 2017]. Avaialble at: [http://unba.org.ua/assets/uploads/publications/publikacii/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%95%D0%A1%D0%9F%D0%A7%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%20%D0%B4%D1%83%D0%B4/%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8\(1\).pdf](http://unba.org.ua/assets/uploads/publications/publikacii/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%95%D0%A1%D0%9F%D0%A7%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%20%D0%B4%D1%83%D0%B4/%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8(1).pdf)

- [/D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%20%D0%B4%D1%83%D0%B4%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8\(1\).pdf](#)
3. Drahosh Ioan Rusu proty Rumunii. Zaiava № 22767/08. 31 zhovtnia 2017 r. [Dragos Ioan Rus v. Romania. Application № 22767/08. October 31, 2017]. Available at: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20/D0%95%D0%A1%D0%9F%D0%A7%20%D0%BF%D0%BE%20/D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%83%20%D0%94%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BE/D1%88%20%D0%98%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%B0%20/D0%A0%D1%83%D1%81%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%8B%D0%BD%D0%B8%D0%B8.pdf>.
 4. Matanovich proty Khorvatii. Zaiava № 2742/12. 4 kvitnia 2017 r. [Matanovich against Croatia. Application № 2742/12. April 4, 2017]. Available at: http://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf
 5. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 16 bereznia 2017 r. № 5-364ks16 [Resolution of the Supreme Court of Ukraine dated March 16, 2017 №. 5-364x16]. Available at: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/46445E8A79A386EFC225810D00532653](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/46445E8A79A386EFC225810D00532653)
 6. Daştan v. Turkey, no. 37272/08. Available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177394>

Дроздов О. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу України (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сучасних тенденцій розвитку кримінального процесу України в контексті практики Європейського суду з прав людини. Оскільки саме прецедентне право цього міжнародного суду покликане здійснювати визначальний вплив на здійснення забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом і знаходити своє втілення, наприклад, у правових висновках у законних, обґрунтованих і вмотивованих постановках найвищого суду у системі судоустрою України. Особливу увагу приділено розробленим ЄСПЛ мінімальним гарантіям, які повинні бути встановлені в національному законодавстві з метою уникнення зловживання владою у випадках, коли законний привілейований матеріал було отримано за допомогою негласних слідчих розшукових дій.

З'ясовано, що у разі виникнення ситуації у кримінальному провадженні щодо реалізації обвинуваченим права на особистий допит свідків національні суди, зокрема й Верховний Суд, повинні враховувати відповідні принципи, утворені ЄСПЛ.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, Верховний Суд, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прецедентне право, правові висновки, негласні слідчі розшукові дії, адвокатська таємниця, допит свідка.

Дроздов А. Современные тенденции развития уголовного процесса Украины (по материалам практики Европейского суда по правам человека)

Аннотация. Статья посвящена исследованию современных тенденций развития уголовного процесса Украины в контексте практики Европейского суда по правам человека. Поскольку именно прецедентное право этого международного суда призвано осуществлять определяющее влияние на осуществление обеспечения постоянства и единства судебной практики Верховным Судом и находит свое воплощение, например, в качестве правовых заключений в законных, обоснованных и мотивированных постановлениях наивысшего суда в системе судостроительства Украины. Особое внимание уделено разработанным ЕСПЧ минимальным гарантиям, которые должны быть установлены в национальном законодательстве во избежание злоупотребления властью в случаях, когда законный привилегированный материал был получен с помощью негласных следственных розыскных действий.

Установлено, что в случае возникновения ситуации в уголовном производстве по реализации обвиняемым права на личный допрос свидетелей национальные суды, в том числе и Верховный Суд, должны учитывать соответствующие принципы, образованные ЕСПЧ.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, Верховный Суд, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, прецедентное право, правовые заключения, негласные следственные розыскные действия, адвокатская тайна, допрос свидетеля.

Drozdov O. Modern Trends of Development the Criminal Process of Ukraine (Based on the Materials of the Practice of the European Court of Human Rights)

Annotation. The article is devoted to the study of modern trends in the development of the criminal process in Ukraine in the context of the practice of the European Court of Human Rights. Since it is the case law of this international court that is supposed to exercise a decisive influence on the implementation of ensuring the constancy and unity of judicial practice by the Supreme Court and to find its embodiment,

for example, as legal opinions in lawful, substantiated and motivated judgments of the Supreme Court in the judicial system of Ukraine. Particular attention is paid to the minimum guarantees established by the European Court of Human Rights which must be established in national legislation in order to avoid abuse of power in cases where legitimate privileged material was obtained through secret investigative actions.

It is established that in the event of a situation in the criminal proceeding for the implementation of the accused's right to personal interrogation of witnesses, the national courts, including the Supreme Court, must take into account the relevant principles formed by the data of the international judicial institution.

Key words: European Court of Human Rights, Supreme Court, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, case law, legal opinions, secret investigative actions, lawyer secrecy, questioning of a witness.